

AL ONZE  
**HELDEN**  
LIGGEN HIER.

*Ontwerp omslag & binnenwerk* Bart van den Tooren.  
*Fotograaf* Vitali Hrabar

ISBN 9789464564075  
e-ISBN 9789464564082  
NUR 320

© 2025 PHAEDRA WERKHOVEN, P/A UITGEVERSMATSCHAPPIJ WALBURG PERS, ZUTPHEN

[www.walburgpers.nl](http://www.walburgpers.nl)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

PHAEDRA  
WERKHOVEN

ALONZE  
**HELDEN**  
LIGGEN HIER

VERHALEN  
VAN HET  
MARSVELD





# INHOUD

*Inleiding*

7

**AUGUSTUS-SEPTEMBER 2023**

13

**OKTOBER-NOVEMBER 2023**

43

**FEBRUARI 2024: TWEE JAAR OORLOG**

159

**EPILOOG: JULI 2024**

253

*Dankwoord*

286



# INLEIDING

Sirenes loeien in de West-Oekraïense stad Lviv. Een hele rij gele bussen vol huilende mensen ploegt door de stad, voorop ambulances en politie, daarachter een zwart busje. Mensen zakken overal langs de kant van de weg op hun knieën, beginnen te huilen. Van jong tot oud. Wat is hier in godsnaam aan de hand?

Het is augustus 2023 als ik dit voor het eerst zie in Lviv. In 2017 was ik al eens in het oosten van Oekraïne, toen ik onderzoek deed naar de MH17-ramp. Voor mij was het neerschieten van vlucht MH17 het eerste moment dat ik me echt realiseerde dat Oekraïne een apart land is én dat het daar oorlog was. Ik zag er kapotgeschoten gebouwen, hoorde sporadische knallen van artillerievuur. Daar wisten ze precies dat het de Russen waren en geen ‘separatisten’.

Maar bijna niemand in Nederland sprak toen over oorlog. Het waren ‘schermutselingen.’ Op de inname in 2014 van de Krim door de ‘groene mannetjes’ hadden we nauwelijks gereageerd. Voor de oorlog die volgde in het oosten van Oekraïne was maar kort belangstelling. Even schrok Nederland wakker toen 198 landgenoten er dood neervielen. Voor de bredere context en historische achtergronden van de strijd was nauwelijks oog.

Nadat de eerste raketten op 24 februari 2022 op Kyiv neerkwamen, bleek dat het nog veel erger kon. Maar een wonder geschiedde, de Oekraïners hielden het machtige Russische leger tegen. President

Zelensky maakte geen gebruik van het Amerikaanse aanbod om te vluchten. Nee, het filmpje waarin hij – in de schemering – ineens in militair tenue, omringd door zijn kabinet, op straat stond en zei: ‘Ik ben hier. De minister van Binnenlandse Zaken is hier, de andere ministers zijn hier. We laten ons land niet afpakken, Slava Ukraini!’ Dat filmpje roerde me bijna tot tranen.

Er kwamen grote aantallen Oekraïense vluchtelingen naar Nederland, die met open armen werden ontvangen. Ik schreef verhalen over die vluchtelingen en in dat jaar ging ik een aantal keer naar Oekraïne voor de krant *de Stentor* om onder andere vier kinderen terug te brengen die een half jaar door een Nederlands echtpaar waren opgevangen.

Voor het eerst voelde ik toen de echte beklemming van de oorlog. Controleposten, militairen, de molotovcocktails die nog overal klaarstonden voor het geval dat, de gebalde vuisten, het geroep van ‘Slava Ukraini!’. Dat gevoel, die strijd lust, die zelfs in mijn buik begon te borrelen, waar komt die vandaan, vroeg ik me af. Zouden wij Nederlanders ook zulke helden zijn en bereid zijn te vechten voor ons land? Om me heen ontkende bijna iedereen dat. Maar waarom doen de Oekraïners het dan wel? Inmiddels waren er al flink wat soldaten gesneuveld. Ik wilde opnieuw naar Oekraïne en daar een boek over schrijven.

Maar hoe zat het met al die gele bussen vol betraande gezichten, waar kwamen die vandaan en waar gingen ze naartoe? Als ik het antwoord op die vraag zie, beneemt het me de adem. Op een half uur lopen vanuit de stad ligt het Marsveld. Daar zie ik een indrukwekkende zee van verse graven met wapperende vlaggen, bijna zo ver als ik kan kijken. Hier zijn de mensen uit de gele bussen op weg naartoe. Zij zijn de nabestaanden van gestorven frontsoldaten. Hun geliefden, hun mannen, zoons, broers, zussen en dochters zullen ze hier begraven.

Op die graven wapperen vlaggen in het nationale blauw-geel en zwart-rood van de Oekraïense oorlogsvlag, vaak gecombineerd met vaandels van legerenheden. Het verhaal gaat dat die zwart-rode vlag de Oekraïense vlag is, met daaraan een druppel bloed toegevoegd waardoor het geel rood en het blauw zwart wordt. Honderden doeken klapperen er, het is een bijna agressief, verontwaardigd



geluid. En dan die verblindende bloemenzee, in alle kleuren van de regenboog.

Op de kruisen die bij de graven staan zie ik foto's van hen die er liggen, stoere gezichten, jonge gezichten, iets oudere. De meesten in militaire outfit, met een kalasjnikov in de hand, helmen op, vaak lachend, leuke, vriendelijke mannen en vrouwen. Anderen juist in hun burgerkleding. Je zou ze gewoon willen leren kennen. De geur van verse bloemen en nat zand, het geluid van al die vlaggen in de wind en die honderden gezichten die allemaal iets bekends in zich hebben, al die prikkende ogen, maken dat ik amper kan wegstijgen.

Het Marsveld is onderdeel van de oude begraafplaats Lytsjakivsky. Het blijkt een plek die inmiddels regelmatig bezocht wordt door president Zelensky. Maar tot en met april 2022 bestond het niet als zodanig. Toen was het nog een herdenkingsplek, met verwaarloosde oude graven en marmeren platen van gevallen Rode Legersoldaten uit de Tweede Wereldoorlog en erna. Een grasveld, waar amper iemand naar omkeek.

Het Marsveld ligt direct naast de verbrokkelde muur van de oorspronkelijke begraafplaats Lytsjakivsky, een gigantisch ommuurd terrein. Tot de Russische invasie in 2022 werden de omgekomen soldaten uit de oorlog die in 2014 in het Oosten uitbrak na de inname van de Krim binnen die muren begraven. De oude begraafplaats is opgedeeld in verschillende compartimenten. Er liggen militairen, maar ook gewone burgers, beroemde mensen, dichters, schrijvers en slachtoffers van de onderdrukking door de Sovjet-Unie.

Na de Russische invasie steeg het aantal doden zo snel, dat het gedeelte binnen de muren snel vol raakte. Daarom moesten ze vanaf april 2022 uitwijken naar het Marsveld buiten de muren, het grote veld waar die zee aan nieuwe graven is gekomen. Het begon met vier graven, maar in juli 2024 zijn het er al rond de achthonderd en iedere dag komen er nieuwe bij.

Het is mijn man Wessel de Jong, die voor de NOS de oorlog in Oekraïne verslaat, die me het Marsveld laat zien. Terwijl we er samen naar staan te kijken blijft mijn blik op de verse graven hangen waar al die jonge en oude achterblijvers in elkaars armen op bankjes zitten. Hier zijn de verhalen; de geschiedenis van deze mensen is de geschiedenis van dit land.

Hoewel ik me door Duolingo heb geworsteld en daarnaast een kleine basis van Oekraïens via andere cursussen heb opgedaan, is het verre van goed genoeg.

In oktober 2023 schuift de 28-jarige journalist en tolk Serhii Shvets aan bij mijn tafeltje van een restaurantje vlak bij de Boim Kapel in Lviv. De kapel heeft met blik dichtgetimmerde ramen om ze te beschermen tegen raketinslagen, iets wat niemand meer opvalt. Serhii heeft er net een tien uur durende treinreis vanuit Kyiv op zitten.

Deze donkerharige jonge man met zijn vriendelijke groenbruine ogen achter een bril, zal voor mij tolken, maar wordt al snel onderdeel van dit verhaal. Zelf werkte hij vier jaar voor de belangrijkste Oekraïense nieuwszender Suspilne. Ging in de oorlog op pad voor het Britse Skynews en raakte na anderhalf jaar oorlogsverslaggeving *burned out*, geveld door PTSS door wat hij zag en meemaakte. Eraan toegeven doet hij niet. Hij was er aan het begin van de oorlog, op 1 maart 2022, als een van de eersten bij toen een raket insloeg in de televisietoren in Kyiv. Hij filmde, stond in plassen bloed, stapte over dode lichamen heen. Hij wil er bij die eerste ontmoeting eigenlijk niet over praten. Zijn blik is leeg.

Zelf wil hij ook naar het front, vertelt hij dan al. Bij de Azov-brigade, als hospik, *medic*, gewondenhulp. Ik kijk hem niet-begrijpend aan. Waarom sterven aan het front als je ook journalist kunt zijn? Tijdens onze samenwerking zal Serhii veel meer dan een tolk worden: mijn ogen en mijn oren, mijn klankbord en een vriend.

Mijn reis ging langs de graven, oude en verse, maar ook langs de geschiedenis van deze mannen en vrouwen. Wat deed geschiedenisleraar Vasil besluiten om naar het front te gaan? Waarom offerde verkoper Serhii uit Charkiv zijn liefde en leven op? Waarom ging cosmetisch arts Natalia erheen? En wat te denken van de doodgewone meubelverkoper Vitali?

De urenlange gesprekken die ik voerde op bankjes naast huilende moeders en vaders, dochters, broers en zoons, vrouwen en mannen, zijn de zwaarste die ik journalistiek gezien ooit heb gehouden. Ondergedompeld in al het verdriet kon ik 's nachts niet slapen. Waar gaat deze oorlog heen? Hoeveel mensen moet Oekraïne nog offeren?

Ik sloot aan bij diensten in de kerk, ik was bij de begrafenissen, ik ging mee naar de plekken waar de mannen en vrouwen gemist wor-

den, ik sprak met priesters die militairen en hun families, maar ook nabestaanden ondersteunen.

Dit is geen geschiedenisboek, maar 'oral history'. Met alle verhalen van de gevallen soldaten en hun nabestaanden probeer ik hun keuzes te doorgronden. De weg terug te volgen, me te verdiepen in de geschiedenis van hen en die van Oekraïne. En daarmee de waanzinnige werkelijkheid van vandaag te beschrijven en te begrijpen.



ПОСМЕРНОЕ  
ИМЯ  
АЛЕКСИ ПАРХОМЕНКО  
07.01.2003 - 01.09.2022  
ВЪЗРАСТ 19 ЛЕТ





Тут спочиває  
Солдат  
**ЗАПРОЖНИЙ**  
Леонід Юрійович  
15.01.1989 - 30.08.2023

# AUGUST - SEPTEMBER 2023



## DE BEGRAAFPLAATS LYTSJAKIVSKY: 56 VOETBALVELDEN

Op de begraafplaats, binnen de muren, zie je meteen de ingewikkelde geschiedenis van Oekraïne, alleen al door te kijken naar wie er allemaal begraven liggen. Er hebben zoveel oorlogen gewoed tussen Russen, Duitsers, Oostenrijkers en Polen, om de belangrijkste te noemen. Zesenvijftig voetbalvelden aan oppervlakte telt deze begraafplaats, een postzegel in vergelijking met het gigantisch grote land dat Oekraïne is. Toch zie je hier de hele geschiedenis.

Je ziet Poolse namen, Russische, Duitse en Oekraïense. Dat komt doordat Lviv bij vier verschillende landen hoorde. Oorspronkelijk heette het Lviv en was het tot 1349 Oekraïens, gesticht door koning Danylo in 1256. Daarna werd het ingenomen door de Polen en heette het Lwów. Vanaf 1772 veranderde de naam in Lemberg, doordat het werd opgeslokt door het Habsburgse Rijk. In 1918 hoorde het wéér bij Polen en dus was het weer Lwów. Na 1939 stond het onder Sovjetbewind en heette de stad Lvov. En vanaf de Oekraïense onafhankelijkheid in 1991 tot nu is het opnieuw Lviv.

Lytsjakivsky heeft de status van museum, het eerste graf is uit 1787. De begraafplaats doet denken aan het Parijse Père Lachaise, maar dan veel rommeliger. De grond is verdeeld als een kapotgeslagen reep chocola, in onregelmatige stukjes. Met daarop grote grafmonumenten, schots en scheef gezakt, met verschillende hoogten.





*Bohdan aan het front.*



*Bohdan en Barbara.*

*Olena en Barbara aan het graf op het Marsveld.*







*Igor met zijn twee zoons.*



*Zenja met haar moeder aan het graf van Igor.*